

Gdańsk, 30.10.2025

dr hab. Michał Nowosielski

Uniwersytet WSB Merito w Gdańsku

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Fiorenzo Fantuz

zatytułowanej: *Globalization processes in Polish cities. Evidence from the narratives of foreigners in Kraków and Poznań*

przygotowanej pod kierunkiem

prof. UAM dr hab. Marka Nowaka i prof. UJ dr hab. Pawła Kubickiego

Recenzowana rozprawa autorstwa Fiorenzo Fantuza stanowi dobrze uzasadnione i starannie opracowane studium procesów globalizacji w polskich miastach, ukazanych w narracjach cudzoziemców. Autor bada dwa duże ośrodki miejskie – Kraków i Poznań – które w ostatnich latach stały się ważnymi miejscami międzynarodowej migracji oraz globalnej integracji gospodarczej. Praca liczy 283 strony i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych z zakończeniem, obszernej bibliografii oraz dwóch załączników.

Już na pierwszych stronach autor przekonująco osadza swoje badania w kontekście aktualnych debat teoretycznych i metodologicznych. We wstępie (s. 1–6) przedstawia badania w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej oraz wynikającego z tego przyspieszenia umiędzynarodowienia życia miejskiego w Polsce. Wyraźnie łączy swoje zainteresowania naukowe z osobistym doświadczeniem pracy w międzynarodowej korporacji w Poznaniu, co pozwoliło mu z bliska obserwować pojawienie się nowych dynamik transnarodowych. Jednocześnie wpisuje swoje badania w tradycję socjologiczną, odwołując się do klasycznego dzieła Thomasa i Znanieckiego „Chłop polski w Europie i Ameryce”, opartego na indywidualnych narracjach jako oknach na szersze przemiany społeczne. Odwołanie to wzmacnia uzasadnienie dla opartego na narracji projektu jakościowego.

We wstępie jasno przedstawiono główny problem badawczy. Doktorant wskazuje na istotną lukę w dotychczasowych badaniach: względny brak analiz skupiających się na roli osób

niebędących obywatelami w procesach globalizacji w polskich miastach. Badania nad migracją w Polsce od dziesięcioleci koncentrują się głównie na emigracji lub – w ostatnim czasie – na kwestiach adaptacji i integracji cudzoziemców. Jednak perspektywa cudzoziemców jako podmiotów współkształtujących globalizację polskich miast pozostaje w dużej mierze pomijana. Autor formułuje to jako główną przesłankę pracy doktorskiej, którą systematycznie rozwija w całej rozprawie. Wprowadzenie kończy się jasnym zarysem kolejnych rozdziałów (s. 5–6) i przedstawia sposób, w jaki argumentacja będzie się rozwijała w poszczególnych częściach.

Praca doktorska składa się z pięciu głównych rozdziałów; każdy kolejny rozdział rozwija główną tezę.

Rozdział 1 „Ponowna ocena migracji” (s. 7–37) przedstawia ramy teoretyczne i ma wielowymiarową strukturę. Rozpoczyna się od wskazania teoretycznych słabości i nieokreśloności leżących u podstaw badań nad migracją. Opiera się na koncepcyjnych ramach teorii układów (*assemblage*), opracowanej przez Manuela DeLandę, aby wstępnie nakreślić główne tematy, postrzegając obecność cudzoziemców we współczesnym kontekście miejskim z punktu widzenia ontologii społecznej. Rozdział ten zagłębia się w terminologię związaną z socjopolitycznymi reprezentacjami migrantów i dokonuje przeglądu krytycznych opracowań kwestionujących dominujące ujmowanie zjawisk migracyjnych wyłącznie w granicach państwa narodowego. Omawia krytykę nacjonalizmu metodologicznego i przedstawia alternatywną perspektywę kosmopolityzmu metodologicznego Ulricha Becka, który stanowi fundamentalny punkt odniesienia dla niniejszych badań. Na koniec rozdział porusza teoretyczne i praktyczne uzasadnienie przyjęcia ostrożnego podejścia neopozytywistycznego.

Rozdział 2: „Globalizacja i miasta” (s. 38–104) podsumowuje kluczowe kierunki badań pozwalające zrozumieć powiązane ze sobą zjawiska globalizacji, migracji i urbanizacji w zglobalizowanych i globalizujących się środowiskach miejskich. Przyjmuje wieloskalową (*multiscalar*) perspektywę, łącząc spostrzeżenia z zakresu studiów miejskich i ekonomii. Rozprawa traktuje „miasto globalizujące się” jako miasto przechodzące widoczne, trwające przemiany. W rozdziale tym argumentuje się, że rosnąca i stabilizująca się obecność cudzoziemców stanowi wyraźny wskaźnik procesów globalizacji w polskich miastach, a osoby te odgrywają aktywną rolę w kształtowaniu przemian społeczno-kulturowych. Analiza koncentruje się na cudzoziemcach w trzech skalach: ciała i percepcji jednostkowej, sąsiedztwa

oraz miasta. Kluczowe pojęcia teoretyczne związane z transformacją miast obejmują globalizację biografii i kosmopolityczne przestrzenie działania. Poznań i Kraków są przedstawione jako polskie miasta globalizujące się ze względu na ich widoczny wzrost gospodarczy i zmiany społeczno-polityczne.

Rozdział 3: „Metodologia” (s. 105–139) przedstawia pytanie badawcze i nakreśla wybory metodologiczne dotyczące badań terenowych i analizy danych. Pytanie badawcze dotyczy tego, jakie dowody w narracjach osób niebędących obywatelami Polski w Poznaniu i Krakowie ilustrują ich potencjalną rolę w wieloskalowych procesach globalizacji tych miast oraz w jaki sposób narracje te odzwierciedlają ich sprawczość i strategie społeczne. W badaniu jako podstawową metodę gromadzenia danych zastosowano wywiady jakościowe. Zebranie danych (od lutego 2022 r. do marca 2023 r.) obejmowało czterdzieści siedem wywiadów. Metodologia analityczna, zainspirowana między innymi socjologią opartą na koncepcjach Eviatara Zerubavela, wykorzystuje strukturalną jakościową analizę treści (Structuring Qualitative Content Analysis, QCA). Zdefiniowano pięć pojęć wrażliwych (sensitizing concepts), które służą do strukturyzacji czterech głównych kategorii analitycznych: zakotwiczenie, osadzenie, identyfikacja, kosmopolityzacja i obywatelizacja (citizenization).

Rozdział 4: „Analiza danych” (s. 140–245) jest najbardziej oryginalną częścią pracy, poświęconą analizie transkrypcji wywiadów przy użyciu zdefiniowanych kategorii analitycznych i QCA. Analiza wykorzystuje typologię indywidualnych zakotwiczeń (wyprowadzoną z konceptualizacji zakotwiczenia) oraz siatkę analityczną atrybutów globalizujących. Z narracji cudzoziemców i Polaków wyłania się kilka tematów. Kluczowe wątki obejmują: bezpieczeństwo jako zakotwiczenie umożliwiające (często powiązane z bezpieczeństwem ontologicznym), wielowarstwową identyfikację kontekstową (odzwierciedlającą płynność i wybory kontekstowe) oraz transformacyjne doświadczenia osiedlania się (analiza strategii kosmopolityzacji i obywatelizacji). Rozdział ten przedstawia wstępne dowody na cechy miasta globalizującego się w Poznaniu i Krakowie, widoczne poprzez zmiany kulturowe i demograficzne, powiązania gospodarcze i restrukturyzację miejską. Omawia również częsty brak samoidentyfikacji jako „migranci” lub „ekspaci”, sugerując formy „cichej” globalizacji wzmacnianej intensywną interakcją online. Ostatnia sekcja dotyczy kształtowania polityk jako odpowiedzi adaptacyjnej społeczeństwa przyjmującego.

Rozdział 5: „Wnioski” przedstawia wyniki badania, strukturyzując je w modelu analitycznym, który odpowiada na pytanie badawcze. Model podsumowuje wieloskalowe i procesowe aspekty globalizacji w skali miejskiej, łącząc pięć warstw tematycznych (zakotwiczenia/bezpieczeństwo, identyfikacja, doświadczenia transformacyjne, nowe atrybuty miejskie, odpowiedzi adaptacyjne) w nadrzędny temat: polskie miasto globalizujące się. Badania weryfikują hipotezę dotyczącą potencjalnej roli mieszkańców zagranicznych w odniesieniu do zjawisk globalizacji w Krakowie i Poznaniu. Potwierdzono słuszność ram teoretycznych, w szczególności zdolność zakotwiczenia do uchwycenia złożonego, wieloskalowego i transkalowego charakteru doświadczeń migracyjnych. Wyniki prowadzą do ostrożnych uogólnień empirycznych, odzwierciedlających eksploracyjny i ostrożny charakter podejścia neopozytywistycznego. Wnioski sugerują, że dalsze badania powinny skupić się na tym, jak sprawczość migrantów wpływa na inne elementy miejskiego układu (sieci, organizacje, infrastrukturę) i wchodzi z nimi w interakcje (s. 246–252).

Wartość naukowa i oryginalność

Rozprawa charakteryzuje się wysoką wartością naukową i znaczną oryginalnością. Jej wkład jest widoczny w teorii, metodologii i danych.

Na poziomie teoretycznym praca stanowi krytyczną rewizję badań nad migracjami. W rozdziale 1 (s. 7–37) autor omawia słabości koncepcyjne tej dziedziny, w szczególności nadmierne poleganie na podejściach demograficznych i statystycznych oraz dominację nacjonalizmu metodologicznego (s. 16–20). Aby zaradzić tym ograniczeniom, autor przyjmuje teorię układów (DeLanda 2016, 2019) jako ramy opisowe do analizy migracji jako dynamicznego i emergentnego procesu (s. 10–14). Jest to merytoryczna próba przemyślenia migracji jako zjawiska relacyjnego i wieloskalowego. Rozprawa odnosi się również do krytycznych studiów nad migracją (Favell, Schinkel i van Reekum), socjologii kosmopolitycznej (Beck, Delanty) oraz nowszych polskich ujęć, takich jak koncepcja zakotwiczenia Grzymały-Kazłowskiej (s. 120–123). Perspektywy teoretyczne zostały starannie zintegrowane, tworząc spójne i innowacyjne ramy.

Na poziomie empirycznym rozprawa wnosi równie ważny wkład. Na podstawie czterdziestu siedmiu wywiadów jakościowych (s. 108–111), przeprowadzonych z cudzoziemcami i wybranymi respondentami polskimi w Krakowie i Poznaniu w latach 2022–2023, praca zapewnia unikatowy wgląd w codzienne strategie osiedlania się, identyfikacji i przynależności.

Istotny jest również czas prowadzenia badań: zbiegł się on zarówno z pandemią COVID-19, jak i rosyjską inwazją na Ukrainę, co niewątpliwie wpłynęło na doświadczenia cudzoziemców i nadało materiałowi dodatkowe znaczenie. Decyzja o uzupełnieniu wywiadów z cudzoziemcami rozmowami z Polakami pozwala na bogatszą kontekstualizację narracji (s. 111).

Na poziomie metodologicznym oryginalność rozprawy polega na twórczym wykorzystaniu pojęć wrażliwych (sensitizing concepts). Pięć takich pojęć – zakotwiczenie, osadzenie, identyfikacja, kosmopolityzacja i obywatelizacja – służy jako soczewki interpretacyjne, przekształcone w kategorie analityczne, które strukturyzują jakościową analizę treści (s. 119–139). Podejście to zapewnia zarówno wrażliwość teoretyczną, jak i rygor metodologiczny, gwarantując, że analiza nie jest jedynie opisowa, ale także użyteczna analitycznie.

Analiza empiryczna (rozdział 4, s. 140–245) jest szczególnie oryginalna. Oferuje świeże spojrzenie na to, jak procesy globalizacji są doświadczane i wprowadzane w życie w polskich miastach. Co ważne, pokazuje, że cudzoziemcy są nie tylko odbiorcami polityk publicznych, ale także aktywnymi podmiotami współkształtującymi środowisko miejskie. Rozprawa przyczynia się zatem do rozwoju socjologii, przesuwając punkt ciężkości analizy z integracji na sprawczość, z nacjonalizmu metodologicznego na perspektywę kosmopolityczną oraz z abstrakcyjnych procesów makro na doświadczenia jednostek.

Metodologia i wkład empiryczny

Rozdział poświęcony metodologii (s. 105–139) jest jedną z najmocniejszych części rozprawy. Autor przedstawia przejrzyste i dobrze uzasadnione powody zastosowania jakościowych wywiadów pogłębionych, wyjaśniając, że to właśnie ta metoda pozwala odpowiednio uchwycić subiektywne i złożone doświadczenia cudzoziemców. Dokładnie opisuje proces badawczy, w tym wyzwania związane z pandemią i wojną w Ukrainie (s. 108–111). Zastosowanie zarówno wywiadów bezpośrednich, jak i internetowych świadczy o elastyczności i zdolności adaptacyjnej.

Strategia analityczna, oparta na strukturalnej jakościowej analizie treści (Structuring QCA) (s. 113–118), jest rygorystyczna i systematyczna. Pojęcia wrażliwe są wprowadzane nie jako sztywne zmienne, lecz jako elastyczne pojęcia przewodnie, zgodnie z ujęciem Herberta

Blumera. Operacjonalizacja tych pojęć w kategorii analityczne (s. 137–139) została przeprowadzona w sposób jasny i precyzyjny, zapewniając spójność procesu kodowania.

Analiza empiryczna w rozdziale 4 (s. 140–245) potwierdza siłę tego projektu metodologicznego. Narracje są przedstawione w sposób, który zachowuje ich bogactwo, jednocześnie umożliwiając analityczne uogólnienia. Wykorzystanie typologii – takich jak indywidualne zakotwiczenia oraz atrybuty globalizujące (s. 159–239) – pokazuje zdolność kandydata do przejścia od danych do teorii bez utraty złożoności doświadczeń życiowych. Na szczególną uwagę zasługuje omówienie bezpieczeństwa jako zakotwiczenia (s. 159–168), które pokazuje, jak pozornie podstawowa kwestia nabiera wielowarstwowego znaczenia w życiu cudzoziemców.

Chociaż metodologia jest ogólnie solidna, istnieją pewne ograniczenia. Poleganie na doborze „kuli śnieżnej” (s. 111), choć uzasadnione w przypadku populacji trudno dostępnych, wprowadza potencjalne odchylenia i ogranicza reprezentatywność. Autor to przyznaje, lecz mógłby wyraźniej omówić możliwe konsekwencje dla interpretacji wyników. Niemniej jednak ograniczenia te nie podważają ogólnej jakości projektu badawczego ani wartości uzyskanych rezultatów.

Logika i aspekty formalne

Rozprawa ma jasną i spójną strukturę. Logika wywodu jest dobrze przemyślana: każdy rozdział opiera się na poprzednim, a argumentacja rozwija się w sposób kumulacyjny i spójny. Styl narracji jest jasny i precyzyjny, dzięki czemu złożone debaty teoretyczne są przystępne bez nadmiernego upraszczania.

Pod względem formalnym rozprawa spełnia wszystkie standardy akademickie. Została napisana poprawną angielszczyzną akademicką, z konsekwentnym użyciem terminologii. Bibliografia (s. 253–276) jest obszerna i aktualna, obejmując zarówno literaturę polską, jak i międzynarodową. Wykresy i tabele (s. 277) odpowiednio wspierają argumentację. Załączniki (s. 279–282) świadczą o świadomości etycznej i zgodności z przepisami dotyczącymi ochrony danych.

Uwagi krytyczne

Pomimo wielu mocnych stron, rozprawa nie jest pozbawiona słabości. Najistotniejszą z nich jest nierównomierny rozwój niektórych pojęć wrażliwych. Podczas gdy zakotwiczenie,

osadzenie i identyfikacja są dokładnie opracowane i przekonująco zastosowane, pojęcie obywatelizacji pozostaje niedostatecznie rozwinięte zarówno pod względem teoretycznym, jak i empirycznym. Zostało ono wprowadzone w rozdziale 3 (s. 136–137), lecz w mojej ocenie poświęcono mu niewystarczającą uwagę w analizie empirycznej (s. 239–245).

Kolejna kwestia dotyczy traktowania polityk miejskich. Chociaż autor przekonująco pokazuje, że polityki te mają charakter reaktywny i wtórny wobec strategii indywidualnych (s. 239–245), analiza zyskałaby na bardziej systematycznym uwzględnieniu dokumentów politycznych i praktyk instytucjonalnych. W rezultacie instytucjonalny wymiar procesów globalizacji w polskich miastach pozostaje częściowo niedostatecznie zbadany.

Ograniczeniem jest również zakres materiału empirycznego. Skupienie się na Krakowie i Poznaniu jest uzasadnione i zapewnia głębię analizy, ale wyniki badań niekiedy rodzą pytania, na które pełniejsza odpowiedź wymagałaby szerszej perspektywy porównawczej. Autor sam wskazuje to w zakończeniu (s. 246–252), sugerując, że przyszłe badania powinny objąć również inne miasta Europy Środkowej.

Wreszcie, choć rozdział końcowy jest jasny i dobrze skonstruowany, mógłby bardziej wyraźnie podkreślić teoretyczny wkład rozprawy w międzynarodową debatę na temat migracji i globalizacji. Obecnie nacisk kładziony jest przede wszystkim na wyniki empiryczne, a mniej uwagi poświęca się szerszym implikacjom teoretycznym.

Powyższe uwagi mają jednak charakter rozwojowy i nie stanowią poważnych zastrzeżeń podważających wartość naukową rozprawy.

Zgodność z wymogami ustawowymi

Rozprawa w pełni spełnia wymogi polskiej ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* dotyczące nadania stopnia doktora. Wykazuje ona:

- zaawansowaną wiedzę teoretyczną z zakresu socjologii, studiów migracyjnych i studiów miejskich;
- umiejętność prowadzenia niezależnych badań empirycznych, w tym projektowania i realizacji badań terenowych;
- oraz oryginalny wkład naukowy poprzez integrację perspektyw teoretycznych, innowacji metodologicznych i wyników empirycznych.

Kandydat wykazuje dojrzałość intelektualną, kompetencje metodologiczne oraz zdolność do samodzielnego, krytycznego myślenia.

Ocena końcowa i rekomendacja

Podsumowując, rozprawa Fiorenzo Fantuza jest dojrzałym, teoretycznie zaawansowanym i empirycznie bogatym opracowaniem. Porusza istotny problem badawczy w sposób oryginalny i rygorystyczny oraz wnosi znaczący wkład w socjologię migracji i badania nad miastem. Mocne strony rozprawy wyraźnie przeważają nad jej słabościami, a wskazane ograniczenia wyznaczają raczej kierunki dalszych badań niż fundamentalne problemy. Z tych powodów zdecydowanie rekomenduję dopuszczenie Fiorenzo Fantuza do dalszych etapów procedury doktorskiej i przyznanie mu stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne.